

Journal Website

Article history:

Received 09 August 2024

Revised 07 September 2024

Accepted 12 October 2024

Published online 20 October 2024

Journal of Psychological Dynamics in Mood Disorders

Volume 3, Issue 3, pp 218-236

E-ISSN: 2981-1759

Typology of Mohtasham Kashani's Personality through His Poems Based on Myers' Theory

Fatemeh Sadat Rad¹, Abdolreza Modareszadeh²*, Zahra Sadat Goli³

1.PhD, Student, Department of Persian Language and Literature, Kashan Branch, Islamic Azad University, Kashan, Iran.

2.Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Kashan Branch, Islamic Azad University, Kashan, Iran
(Corresponding author).

3.Assistant Professor, Department of Psychology, Kashan Branch, Islamic Azad University, Kashan, Iran.

* Corresponding author email address: drmodarreszadeh@yahoo.com

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Rad F, Modareszadeh A, Goli Z. (2024). Typology of Mohtasham Kashani's Personality through His Poems Based on Myers' Theory. *Journal of Psychological Dynamics in Mood Disorders*, 3(3), 218-236.

© 2024 the authors. Published by Maher Talent and Intelligence Testing Institute, Tehran, Iran. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

Objective: The aim of this study is to identify the personality type of Mohtasham Kashani, the renowned 16th-century poet, through his poetry, based on the Myers-Briggs Type Indicator (MBTI).

Methodology: This research employs a descriptive-analytical method. The theory of the sixteen personality types developed by Myers-Briggs, based on Carl Jung's psychological theory, is used as the theoretical framework for analyzing Mohtasham Kashani's personality. Data was gathered from his poetry and analyzed according to personality psychology indicators. The study examines various dimensions of personality, including "Introversion-Extraversion," "Sensing-Intuition," "Thinking-Feeling," and "Judging-Perceiving."

Findings: The analysis of Mohtasham Kashani's poetry reveals that his personality aligns with the ESFP type. This personality type is characterized by sociability, extroversion, emotionality, and a focus on present experiences. Mohtasham Kashani's poetry demonstrates a strong focus on emotions and sensory experiences, with less inclination toward long-term planning or logical thinking.

Conclusion: The results indicate that Mohtasham Kashani possesses an ESFP personality type, marked by extroversion, sensitivity to the environment, emotional depth, and flexibility. This personality type can provide insights into his behaviors and social interactions. Additionally, this analysis offers new perspectives in the field of literary personality analysis and highlights the importance of modeling the personalities of influential cultural and literary figures.

Keywords: Mohtasham Kashani, Myers' theory, personality type

EXTENDED ABSTRACT

This research investigates the personality typology of the renowned Persian poet Mohtasham Kashani, using the Myers-Briggs Type Indicator (MBTI) framework. Kashani, a 16th-century poet known for his profound contributions to Persian literature, especially in religious poetry, offers a rich case for examining personality through a psychological lens. MBTI, which builds on Carl Jung's theory of psychological types, categorizes individuals into 16 distinct personality types based on four dichotomies: Introversion-Extraversion, Sensing-Intuition, Thinking-Feeling, and Judging-Perceiving (Schultz & Schultz, 2021). This study seeks to understand how Kashani's personality influenced his poetry and, in turn, how his works reflect his internal psychological world.

The study employs a descriptive-analytical method to analyze Kashani's poems, particularly focusing on 248 ghazals selected from his *Divan*. The poems were examined for indicators aligning with MBTI's typology, with a particular emphasis on emotional expression, social interaction, and sensory imagery. According to Myers and Briggs' theory, personality types can profoundly affect how individuals perceive and interact with the world. In this context, Kashani's poetry reveals a tendency toward the ESFP type, characterized by extroversion, emotional sensitivity, and a focus on present experiences (Cohen et al., 2013).

Findings from the study suggest that Kashani's dominant personality traits—extroversion, sensing, feeling, and perceiving—are vividly expressed in his poetic works. His extroverted nature is evident in the vivid social settings and religious gatherings depicted in his poems, such as the renowned *Tarji-Band*. Kashani's inclination towards sensory details aligns with the "Sensing" function, which emphasizes the tangible and concrete over abstract ideas. His poetry often employs rich visual and emotional imagery, such as his depiction of the martyrdom of Imam Hussein, which resonates deeply with the emotional sensitivities of his audience (Ghasemi & Abbaszadeh, 2020).

This research draws on the psychological theory that personality can be reflected and interpreted through creative expressions. Kashani's works, deeply rooted in sensory and emotional experiences, demonstrate his ESFP traits. The MBTI categorizes "ESFP" personalities as sociable, present-oriented, and responsive to the emotions of others (Schultz & Schultz, 2021). These qualities are evident in Kashani's focus on interpersonal connections, particularly through his religious and devotional poetry, where he connects with the collective emotions of his community during the Safavid era. The ESFP type, often referred to as "The Performer," also tends to thrive in public settings, using their expressive capabilities to engage audiences.

The theoretical underpinning of this study builds on Carl Jung's work, which conceptualized personality types as cognitive orientations toward different psychological functions. Myers and Briggs expanded on Jung's framework by introducing the MBTI, which has since become a widely used tool in both psychology and organizational behavior. By applying this model to literary figures, this research opens new pathways for interdisciplinary studies that combine psychology and literature. Kashani's work, when analyzed through this lens, offers insights into how personality influences not only personal behavior but also creative output and thematic choices (Askarian-Chajan et al., 2022).

In conclusion, this study reveals that Mohtasham Kashani's personality, as interpreted through the MBTI framework, aligns with the ESFP type. His poetry, filled with emotional depth and rich sensory details, reflects his extroverted and empathetic nature. This research contributes to both literary studies

and psychological analysis by demonstrating how MBTI can be used to interpret the personalities of historical literary figures. Future studies could expand on this approach by analyzing other poets or writers, further exploring the relationship between personality and literary expression.

وبسایت مجله

تاریخچه مقاله

دریافت شده در تاریخ ۱۹ مرداد ۱۴۰۳

اصلاح شده در تاریخ ۱۷ شهریور ۱۴۰۳

پذیرفته شده در تاریخ ۲۱ مهر ۱۴۰۳

منتشر شده در تاریخ ۲۹ مهر ۱۴۰۳

پویایی های روانشناختی در اختلال های خلقی

دوره ۳، شماره ۳، صفحه ۲۱۸-۲۳۶

شاپای الکترونیکی: ۲۹۸۱-۱۷۵۹

تیپ شناسی شخصیت محتشم کاشانی از خلال اشعارش براساس نظریه مایرز

فاطمه السادات راد^۱، عبدالرضا مدرس زاده^۲، زهرا سادات گلی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی، کاشان، ایران.

۲. دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی، کاشان، ایران (نویسنده مسئول).

۳. استادیار، گروه روانشناسی، واحد کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی، کاشان، ایران.

*ایمیل نویسنده مسئول: drmodarreszadeh@yahoo.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی/اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

راد ف، مدرس زاده ع، گلی ز. (۱۴۰۳). تیپ شناسی شخصیت محتشم کاشانی از خلال اشعارش براساس نظریه مایرز. پویایی های روانشناختی در اختلال های خلقی، ۳(۳)، ۲۱۸-۲۳۶.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

هدف: هدف از این پژوهش، شناسایی تیپ شخصیتی محتشم کاشانی، شاعر بزرگ قرن دهم هجری، از خلال اشعار او براساس نظریه تیپ های شخصیتی مایرز-بریگز بود. **روش شناسی:** این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. برای تحلیل شخصیت محتشم کاشانی، نظریه شخصیت های شانزده گانه مایرز-بریگز که از توسعه نظریه کارل یونگ حاصل شده است، به عنوان چارچوب نظری انتخاب گردیده است. داده های این پژوهش از اشعار محتشم کاشانی گردآوری و براساس شاخص های روانشناسی شخصیتی تحلیل شده است. ابعاد مختلف شخصیت از جمله "درونگرایی-برونگرایی"، "حسی-شهودی"، "منطقی-احساسی" و "ساختارگرا-منعطف" مورد بررسی قرار گرفته اند. **یافته ها:** تحلیل اشعار محتشم کاشانی نشان می دهد که شخصیت او با تیپ شخصیتی ESFP مطابقت دارد. این تیپ شخصیتی به فردی اجتماعی، برونگرا، سرگرم کننده و احساسی اشاره دارد که به لحظه حال توجه دارد و از تجربیات حسی و تعاملات اجتماعی لذت می برد. محتشم کاشانی در اشعار خود نشان می دهد که بیشتر بر احساسات و تجربیات لحظه ای تمرکز داشته و کمتر به برنامه ریزی طولانی مدت یا تفکر منطقی تمایل دارد. **نتیجه گیری:** نتایج این پژوهش نشان می دهد که شخصیت محتشم کاشانی از تیپ ESFP بوده که فردی برونگرا، حساس به محیط، احساسی و منعطف است. این تیپ شخصیتی می تواند به توضیح رفتارها و تعاملات اجتماعی او کمک کند. همچنین، این تحلیل می تواند دیدگاه های جدیدی را در زمینه شخصیت شناسی ادبی فراهم آورد و اهمیت الگوسازی از شخصیت های برجسته فرهنگی و ادبی را روشن سازد.

کلیدواژه ها: محتشم کاشانی، تیپ شخصیتی ESFP، نظریه مایرز-بریگز، شخصیت شناسی.

در ادبیات همواره شاعرانی بودند که مورد تقلید دیگران قرار می‌گرفتند. نام محتشم مانند نگینی بر انگشتی ادبیات آئینی خودنمایی می‌کند. شمس الشعرا کمال الدین علی معروف به محتشم کاشانی بنابر تذکره تحفه سامی بزازی بود که طبع شعری خوبی داشت. محتشم از معاصرین شاه طهماسب بوده و در سرودن انواع شعر مهارت داشته. دوران زندگی او در بحبوحه قدرتمندی روحانیت شیعی و رواج تعصبات مذهبی بوده؛ به همین دلیل دوازده بندش، سایر آثار او را تحت شعاع قرار داده و نامش را در تمام سرزمین‌های اسلامی به‌عنوان درجه شهرت رسانیده. استفاده از تصاویر زیبا در قالب کلمات باعث مسحور شدن مخاطب می‌گردد. وی هفت بندی نیز در مدح امیرالمؤمنین علی (ع) دارد که به همراه ترکیب بند عاشورائیش او را جزو شاعران مهم آئینی آورده است (Jadidi, 2023; Sadeghi et al., 2023). زیرا صفویان تلاش می‌کردند برای توجیه حاکمیت خود و مشروعیت بخشیدن به آن همچنین مذهبی نشان دادن خود و جلب رضایت مردم از شعر آئینی حمایت کنند و بساط مدیحه سرایی را برچینند. (آسرای، ۱۴۰۰) محتشم نیز در این دوران با سرودن اشعار مذهبی توانست سرمایه کلانی به دست آورد و زندگی باشکوهی داشته باشد. ما در نقد روانشناسانه به بررسی ابعاد مختلف زندگی محتشم می‌پردازیم.

شخصیت همان الگوهای مشخصی است که از تفکر، هیجان و رفتار انسان به دست می‌آید و سبک شخصی هر فرد را در تعامل با محیط مادی و اجتماعی او رقم می‌زند. درواقع شخصیت هر فرد مجموعه‌ای از خصوصیات و واکنش‌های اوست که باعث ایجاد رفتار در موقعیت‌های گوناگون می‌شود (Khosravi & Abdolhosseini, 2023; Nolen-Hoeksema, 2022). علم روان‌شناسی در سده‌های اخیر فعالیت‌های زیادی در زمینه شناسایی شخصیت انسان و تأثیر آن بر نظام شناختی-رفتاری انجام داده است. نتیجه این فعالیت‌ها تقسیم بندی شخصیت انسان‌ها به تیپ‌های شخصیتی مختلف است. کارل یونگ نخستین کسی است که درباره تیپ‌های روان‌شناختی صاحب نظریه است. وی اعتقاد دارد شخصیت از چند ساختار مجزا تشکیل شده که می‌توانند بر یکدیگر تأثیر بگذارند. (شولتز، ۱۳۵۴: ۲۰) او نظریه تیپ‌شناسی شخصیت خود را براساس هشت تیپ ارائه کرد: برونگرای متفکر، برونگرای احساسی، برونگرای حسی، برونگرای شهودی، درونگرای متفکر، درونگرای احساسی، درونگرای حسی، درونگرای شهودی (Cohen et al., 2013)؛ بعدها ایزابل مایرز و کاترین بریگز نظریه او را گسترش دادند و دو تیپ ساختارگرا و منعطف آزمونی طراحی کردند به نام MBTI که به وسیله آن تیپ‌های شخصیتی شانزده گانه از یکدیگر قابل تفکیک بود (Harrington & Loffredo, 2010). این آزمون سوگیری ترجیحات هر فرد در طیف‌های دوگانه را مشخص کرده و توانسته تیپ شخصیتی افراد را براساس طرح شانزده گانه خود به دست آورد (Jafrani & Zehra, 2017).

نقد روانشناسانه یکی از دستاوردهای مهم قرن بیستم است که مبتنی بر روانشناسی جدید بعداز فروید است و به عرصه ادبیات راه یافته. منتقد به مطالعه خالق اثر ادبی و تأثیر آن بر خواننده توجه دارد. این شیوه نقد بعداز بازگشت ژاک لاکان به نظریات فروید مورد توجه منتقدان ادبی قرار گرفت. منتقدان ادبی در ایران در دهه هفتاد برای اولین بار با انتشار مقالاتی در مجله ارغنون تحت تأثیر نظریات ژان لاکان قرار گرفتند. بعداز آشنایی منتقدان ادبی در ایران با روش روانکاوی لاکان، نقد روانشناسانه متون که مبتنی بر بهره‌مندی از ایده‌های روانشناسانه در بررسی و تحلیل متون ادبی بود، به وجود آمد (Ashkani et al., 2023). برای نقد روانشناسانه ابتدا باید شخصیت فرد مورد نقد شناسایی شود. شخصیت در روانشناسی عبارت است از: افکار، خلق و خوی، روابط اجتماعی و ویژگی‌های فیزیکی شخص که موجب ایجاد رفتارهای فرد در موقعیت‌های گوناگون می‌شود. این رفتارها در موقعیت‌های مشابه تکرار می‌گردد. (علینژاد، ۱۳۹۹) واژگانی که شاعر به کار می‌برد تجلی دهنده شخصیت او هستند زیرا آینه احساس و تخیل اوست. (لامعی گیو، ۲۰۱۹) براساس عوامل وراثتی و محیطی ویژگی‌های یکی از تیپ‌های نه گانه در انسان تقویت می‌شود و شخصیت اصلی او را شکل می‌دهد. (افخمی عقدا، ۲۰۱۸) از آنجا که شاعر تحت تأثیر دنیای درونی و روانی

خود به سرودن شعر می‌پردازد با کنکاش در اشعار او به لایه‌های شخصیتی او پی می‌بریم. درواقع شعر هر شاعر جلوه‌ای از شخصیت اوست که عالم درونیش را انعکاس می‌دهد (Khezli & Goodarzi, 2014). این پژوهش با توجه به ویژگی‌های خاص سبک هندی و دوران حکومت صفویان و با تکیه بر نظریه مایرز به بررسی اشعار محتشم کاشانی می‌پردازد و به دنبال پاسخ پرسش‌های زیر است:

۱- عوامل مؤثر در شکل‌گیری شخصیت محتشم کدام است و شخصیت وی با کدام یک از تیپ‌های شخصیتی مایرز انطباق بیشتری

دارد؟

۲- بازتاب تیپ شخصیتی محتشم در اشعارش چگونه است؟

پیشینه پژوهش

با وجود اینکه پژوهش‌هایی برحسب اهمیتی که شناسایی تیپ شخصیتی افراد و تاثیری که بر آثارشان می‌گذارد صورت گرفته است هنوز تحقیقات انجام شده نتوانسته است خلأ شناسایی تیپ شخصیتی شاعران را پوشش دهد.

شاید اولین اقدام جدی و مؤثر در زمینه بین رشته‌ای روانشناسی و ادبیات را رضا افخمی در تیپ‌شناسی شخصیت عروه بن ورد انجام داده باشد که براساس نظریه انیاگرام شخصیت این شاعر عرب زبان را از اخلاص اشعارش مشخص کرده. سید احمد پارسا نیز به تیپ‌شناسی شخصیت‌های داستانی صادق هدایت پرداخته و همین‌طور که می‌بینیم مشخص کردن تیپ شخصیتی خود نویسنده بزرگ فارسی زبان مسکوت مانده است. در این مقاله هم از نظریه انیاگرام که دراصل به زبان خیلی ساده و قابل فهم برای عوام است، استفاده شده. محمد پورطالعی در مقاله خود شخصیت‌های داستانی صادق هدایت را با شخصیت‌های داستان‌های داستایوفسکی تطبیق داده است. رمان معروف شوهر آهو خانم بارها و بارها مورد نقد و ارزیابی قرار گرفته و درمورد شخصیت‌های آن مقالات متعددی نوشته شده است از جمله مقاله ملیحه قاسمی با عنوان "بررسی تیپ شخصیتی شخصیت‌های رمان شوهر آهو خانم" که براساس نظریه مایرز به شناسایی تیپ شخصیت‌های رمان پرداخته نه خالق اثر. فرانک جهانبخش هم به تجزیه و تحلیل رفتار اجتماعی شخصیت‌های هفت اورنگ پرداخته و آن‌ها را براساس مؤلفه‌های روانشناسی مورد بررسی قرار داده است.

محقق این مقاله با تکیه بر اظهارات فوق بر این اعتقاد است که تا به حال هیچ پژوهشی به صورت تخصصی و نظام مند درباره تیپ‌شناسی شخصیت شاعران ایرانی صورت نگرفته به خصوص شاعران عهد صفویه که در کاشان زندگی می‌کردند و هرچه بوده درباره شخصیت‌های خیالی خلق شده در آثار نظم و نثر بوده است.

اهمیت و ضرورت پژوهش

تاکنون مطالعات و پژوهش‌های زیادی درباره شخصیت‌شناسی و به دست آوردن تیپ‌های شخصیتی براساس نظریه‌های مختلف در رشته روانشناسی صورت گرفته است. در دهه اخیر با توجه به اهمیت و ضرورت شناسایی تیپ شخصیتی افراد این گرایش در میان سایر رشته‌ها نیز به وجود آمده تا با بهره‌مندی از نظریه‌های گوناگون روانشناسی، تیپ شخصیت‌ها به خصوص شخصیت افراد مهم و تاثیرگذار جامعه را شناسایی و مورد تحلیل و ارزیابی قرار دهند. بدون شک زبان و ادبیات فارسی هم از این دستاورد علمی مستثنا نمی‌باشد و پژوهشگران ادبیات نیز به شناسایی تیپ شخصیت‌های ادبی پرداخته‌اند و کمابیش شخصیت‌های رمان‌های مختلف و یا داستان‌های مشهور کهن فارسی را مورد بررسی قرار داده‌اند اما هیچ کدام به صورت تخصصی و جداگانه روی خالق اثر کار نکرده است و تا به حال تیپ شخصیتی هیچ شاعر فارسی زبانی مشخص نشده است تا به عنوان یک پژوهش مستقل ارائه گردد. لذا خلأ پژوهشی در ادبیات فارسی این الزام را به وجود آورده تا با عطف دو رشته روانشناسی و ادبیات فارسی تیپ شخصیتی محتشم کاشانی که یکی از برجسته‌ترین شاعران در عصر صفویه است را مشخص کنیم و با انجام این کار ادای دینی به فرهنگ دیرینه سرزمین خود کرده باشیم.

روش پژوهش

مقاله حاضر با بهره‌گیری از شیوه‌های علمی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای انجام شده است. به این معنا که ابتدا از منابع معتبری که درباره تاریخ صفویان، دین تشیع و محتشم کاشانی وجود داشته داده‌های موردنظر استخراج شده سپس مطالب دسته‌بندی و صحت و سقم آن بررسی شده و در مرحله بعد ۲۴۸ غزل براساس جدول مورگان و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی از بین ۷۰۰ غزل موجود در دیوان محتشم انتخاب و مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت تیپ شخصیتی شاعر براساس نتیجه‌گیری از تمام مراحل فوق به دست آمده است.

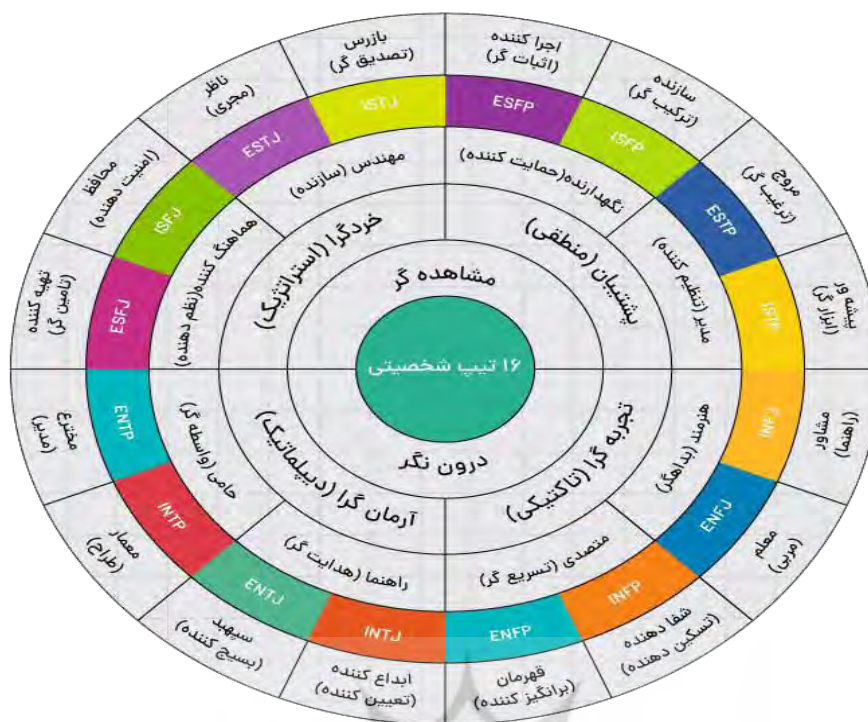
چارچوب نظری پژوهش

کارل یونگ معتقد است کارکردهای روان‌شناختی عبارت‌اند از: تفکر، احساس، حس کردن و شهود. تفکر و احساس کارکردهای عقلانی؛ حس کردن و شهود، کارکردهای غیرعقلانی هستند. فقط یک نگرش می‌تواند بر سایرین مسلط باشد. از ترکیب این نگرش‌ها تیپ‌های روان‌شناختی شکل می‌گیرد (Schultz & Schultz, 2021). یونگ رفتارهای آگاهانه انسان در حوزه ادراک را به دو دسته حسی و شهودی تقسیم می‌کند و می‌گوید بعضی از انسان‌ها به وسیله حواس پنج‌گانه ادراک می‌کنند و بعضی دیگر به وسیله دریافت‌های فراحسی. وی در حوزه تصمیم‌گیری افراد را به دو گروه منطقی و احساسی دسته‌بندی می‌کند. گروهی کاملاً متکی بر شواهد و استدلال‌های منطقی هستند و گروهی دیگر بر اساس احساسات درونی تصمیم می‌گیرند و از شواهد و دلایل برای پشتیبانی از تصمیم خود بهره‌مند می‌شوند (Ragozzino & Kelly, 2011). نظریه مایرز و بریگز که در اصل گسترش یافته نظریه یونگ است تیپ‌های شخصیتی را در شانزده طیف قرار داده است. درواقع مشهورترین و پرکاربردترین ابزار موجود در جهت سنجش شخصیت در دنیای امروز یا تیپ‌نمای مایرز است (Shakouri & Haji, 2023). تیپ‌های شخصیتی مایرز به شانزده الگو تقسیم می‌شود که شامل:

شکل ۱

تیپ‌های شخصیتی مایرز

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

درونگرایی و برونگرایی:

طبق این دو نگرش انرژی روانی انسان به سوی کشف و شناخت جهان درون یا جهان بیرون است. برونگرایی به معنای روی آوردن به دنیای بیرون برای گرفتن انرژی از آن است و درونگرایی روی آوردن به درون برای دریافت انرژی است. انسان برونگرا ترجیح می‌دهد به سمت دنیای بیرون حرکت کند اما درونگرا به سمت خود و جهان درون عقب نشینی می‌کند. با قرار گرفتن در شرایط خاص اقبال در جهان درونی و بیرونی در رفتار فرد نمایان می‌شود (Bielksr, 2019). برونگراها افرادی اجتماعی هستند و علاقه زیادی به شرکت در مهمانی‌ها و حضور در اجتماع دارند. آن‌ها تحرک و هیجان بالایی دارند اما درونگرایان محافظه کارند و بیشتر انزوا را بر جمع ترجیح می‌دهند. آنان دیواری بین دنیای روانی خود و دیگران می‌کشند (Vaezi et al., 2023).

حسی-شهودی:

حسی به افرادی گفته می‌شود که به الهام و استنباط توجه دارند و براساس حس ششم خود تصمیم گیری می‌کنند. آن‌ها از ایده جدید استقبال می‌کنند و از صنعت استعاره و قیاس برای بیان مطالب خود بهره می‌گیرند. آن‌ها به تصور و تجسم اعتماد دارند اما افراد شهودی به آنچه مطمئن و منسجم است، اعتماد می‌کنند و تصمیم گیری‌هایشان براساس حواس پنج گانه است. به واقع گرایی و عقل سلیم بها می‌دهند و به جزئیات توجه زیادی دارند. آن‌ها به چیزی که واقعاً وجود دارد اعتقاد دارند (Danesh Nari & Heshmati, 2023).

فکری-احساسی:

انسان‌هایی بر پایه تفکر تصمیم می‌گیرند با دیگران سردتر هستند و از فاصله دورتر برخورد می‌کنند به گونه‌ای که ممکن است بی‌احساس جلوه کنند. آن‌ها بسیار کاری و جدی هستند و برای تفریح بحث و مشاجره می‌کنند. علاقه مند به شغل‌های مدیریتی و برنامه ریزی هستند و در کار خود بسیار مصر و جسور می‌باشند عکس آن‌ها افراد احساسی خیلی برخورد گرم و صمیمی با دیگران دارند و نسبت به آنان

حساس هستند و تلاش می‌کنند تشریفات و ظرایف زندگی اجتماعی را رعایت می‌کنند. فاقد جسارت و اعتماد به نفس هستند و از کلمات ارزشی زیاد استفاده می‌کنند. آن‌ها به مشاغل خدماتی علاقه دارند و در پاداش دادن دست و دل باز هستند (Bagheri-Sharif et al., 2018).

قضاوت کننده-انعطاف پذیر:

این بعد به نحوه سازماندهی زندگی افراد می‌پردازد. افراد قضاوت‌نگر از روش‌های روشنی برای انجام کارهای خود استفاده می‌کنند. آن‌ها به قوانین و شیوه نامه‌ها احترام می‌گذارند و مراحل انجام کارهایشان به صورت پله پله انجام می‌گیرد. آن‌ها نقشه پرداز هستند و قبل از انجام کارها دوست دارند بدانند قرار است با چه چیزی مواجه شوند اما انسان‌های منعطف کارهای خود را بدون برنامه ریزی قبلی و بداهه انجام می‌دهند و همیشه دوست دارند گزینه‌های مختلفی برای انتخاب کردن داشته باشند. آن‌ها خودمختار هستند و از موقعیت‌ها و اتفاقات جدید استقبال می‌کنند (Teiger & Baron, 2009).

جدول ۱

ویژگی‌های شخصیتی تیپ‌ها بر اساس نظریه مایرز

ردیف‌ها	نام تیپ	نام تیپ	ویژگی‌های شخصیتی تیپ‌ها
تیپ ۱	INTJ	روشنفکر	دارای الگوی ذهنی است که تعیین می‌کند در شرایط گوناگون چگونه او پیوسته برای بهبود خود، دیگران و هر چیزی که در پیرامون آن‌ها قرار دارد تلاش می‌کند
تیپ ۲	INTP	متفکر	ساکت، محتاط، متکی به خود و به شدت مستقل است. برای او دقیق بودن، مهم است. این تیپ شخصیتی از کنجکاوی فراوانی بهره مند است
تیپ ۳	ENIJ	فرمانده	شخصی فعال، پر انرژی، مطمئن و با صلاحیت است. او طبیعتاً به جاهایی می‌رود که بتواند در آن مسئولیت داشته باشد و با استفاده از منابع به هدف‌های بلندمدت خود برسد
تیپ ۴	ENIP	مبلغ	او به تنوع و تغییر بها می‌دهد و در برابر آنچه او را کسل کند مقاومت می‌کند و دوست دارد چند کار را باهم انجام دهد
تیپ ۵	INFJ	مشاور	تیپ شخصیتی از تصور و تخیل غنی برخوردار است و به احساسات و انگیزه‌های دیگران بها می‌دهد. او به الهامات و ایده‌آل‌های خود وابسته است. د
تیپ ۶	INFP	واسطه گر	او زندگی درونی قدرتمند و احساسات پیچیده‌ای دارد. گاه درک کردن این تیپ دشوار است زیرا احساساتش اغلب درونی است
تیپ ۷	ENFJ	پیش قدم	ارتباط برقرار کننده‌ای عالی، رهبری طبیعی و در انگیزه دادن و متقاعد کردن دیگران از مهارت فراوان برخوردار است
تیپ ۸	ENFP	پیکار گر	از قوه تصور و تخیل فراوان برخوردار بوده و ذهنی فعال دارد. روحیه‌اش پیوسته در حال تغییر است. در رسیدگی به جزئیات حتی در زمینه‌های مالی بی‌علاقه است
تیپ ۹	ISTJ	باز پرس	این تیپ کم‌حرف بوده و بیشتر در خودش است. وقت‌شناس، دقیق و منظم است. می‌تواند به خوبی تمرکز کند و پرت کردن حواس این تیپ دشوار است
تیپ ۱۰	ISFJ	حامی	او معمولاً ساکت، محتاط و فروتن می‌باشد او به شکلی که قرار است رفتار می‌کند و روال‌ها و رویه‌های کاری را مورد سؤال قرار نمی‌دهد
تیپ ۱۱	ESTJ	مجری	دوست دارد حساب شده ریسک کند و به محیط‌های با ثبات و قابل پیش بینی علاقه دارد
تیپ ۱۲	ESFJ	سفیر	از اینکه مسئولیتی داشته باشد و همه چیز را در کنترل خود داشته باشد لذت می‌برد
تیپ ۱۳	ISTP	چیره دست	برای خود و دیگران بایدها و نبایدهای فراوانی دارد. او در محل کار آگاه و هوشیار است، سازمان یافته عمل می‌کند و کارش را انجام می‌دهد
تیپ ۱۴	ISFP	ماجرارو	فردی ساکت و کنجکاو است که عقب می‌ایستد و تماشا می‌کند. این شخص برای همه اسرارآمیز است. او فردی مستقل است که بر اساس انتظارات دیگران رفتار نمی‌کند
تیپ ۱۵	ESTP	متقاعد کننده	او اغلب ساکت، محتاط، محافظه کار و فروتن است. این شخص، صمیمی، آرام و مهربان است و اغلب نیازهای دیگران را مقدم بر نیازهای خود محسوب می‌کند
تیپ ۱۶	ESFP	سرگرم کننده	رفتاری جذاب و همه گیر دارد اما در ضمن می‌تواند صریح، مستقیم و قاطع باش او در برخورد با مسائل از منطق استفاده می‌نماید و زیر فشار بسیار خونسرد عمل می‌کند
			او می‌تواند روابط حسنه‌ای با مردم برقرار نماید. او در بسیاری از مواقع تا آخرین لحظه صبر می‌کند تا کاری را به انجام برساند

ابعاد شخصیتی محتشم کاشانی

یکی از عوامل اصلی که در شکل گیری شخصیت هر فرد دخالت مستقیم دارد، محیطی است که در آن زندگی می کند و پرورش می یابد. محتشم کاشانی در زمان حکومت صفویان و پادشاهی شاه طهماسب می زیسته است. در این دوران مذهب تشیع صفوی باعث ایجاد تمایز میان حکومت ایرانی و امپراتوری عثمانی شده و صفویان را به دولتی قدرتمند و متمرکز بدل کرده. همچنین فتح قسطنطنیه در سال ۸۵۷ ه.ق در روابط بین المللی ایران تحول بزرگی ایجاد کرده بود (Ghasemi & Abbaszadeh, 2020). مهم ترین و نخستین تاثیری که صفویان با رسمیت بخشیدن مذهب شیعه به وجود آوردند این بود که مردمان به یکدیگر نزدیک تر شدند و صمیمیت بیشتری در میان آنان ایجاد شد. صفویان با تغییر مذهب در رابطه میان دین و دولت نیز تغییراتی اعمال کردند (Molaei, 2023). در قرن نهم جنبش گسترده ای از تشیع غالی یا همان علوی در غرب ایران شکل گرفت. وابستگان این جنبش از مریدان شیخ صفی بودند. عثمانی ها در این دوران، قدرت و رهبری اهل تسنن را به دست گرفتند. یکی از مشکلات اساسی آنان همین فرقه علویان بود که لباس تصوف به تن داشت و جمعیت زیادی را به دور خود جمع کرده بود. در اواخر قرن نه وابستگان شیخ صفی لباس تصوف را کنار گذاشته و لباس رزم به تن کردند سپس برای کسب قدرت سیاسی عقیده اختلاط تصوف و تشیع را مطرح کردند. دلیل پیشرفت صفویان مقبولیت تصوف در میان مردم بود (Jafariyan, 1999, 2010). کجوجی ها هم که از خاندان قدیمی تبریز بودند با رسمی شدن مذهب تشیع با لقب سادات حسینی وارد دربار شدند و به مناصب بالایی دست یافتند (Soleimani & Mohammadi, 2021). در واقع فقه سیاسی برای مشروعیت بخشیدن به حکومت و تصدی نهادهای دولتی در دوران صفویه به وجود آمد (Afzali et al., 2024). با ازبین رفتن دانشمندانی همچون شیخ بهایی افرادی روی کار آمدند که از نظر علمی و سیاسی نالایق بودند و فقط ظاهری فریبنده داشتند. صفویان برای اداره امور سیاسی از تاجیکان و امور فقهی از عالمان دینی استفاده می کردند که این عالمان از بلاد عربی به ایران دعوت می شدند. اهل تصوف و قزلباشان که قدرت و نفوذ زیادی داشتند در اصل اهل تسنن بودند که ظاهری شیعی به خود گرفته و با عالمان مخالف بودند. در همین زمان شکافی اعتقادی در حکومت صفویه ایجاد شد. آنان بسیار تلاش کردند تا مکتب تلفیقی تشیع و تصوف را حفظ کنند اما علمای عرب و صوفیان باهم کنار نیامدند و کتاب های زیادی در رد یکدیگر نوشتند (Jafariyan, 2010). تسلط روحانیت و رشد علوم شرعی و زوال علوم کمالی مانند عرفان نیز بیشتر باعث دلسردی مردم گشت (Safa, 2005) و زمانی که مردم نسبت به دینداری دربار مأیوس شدند و روحانیت نتوانست نیاز معنوی مردم را برطرف کند شکافی عمیقی میان آنان ایجاد شد و به سقوط سلسله صفویان انجامید. در حدود ۲۵۰ سال حکومت صفویه و اتفاقی هایی که شرح آن گذشت شاعرانی زندگی کردند که شخصیتی متأثر از جامعه داشتند و براساس همین تیپ شخصیتی به سرودن اشعار و خلق آثاری در مدح اهل بیت پرداختند و مضمون های عاشقانه که در نزد شاهان آن عصر خریداری نداشت متروک ماند در نتیجه شعرا به هندوستان مهاجرت کردند و باعث تولد سبک جدیدی در ادبیات گشتند که امروزه از آن با نام سبک هندی یاد می کنیم. از دلایل مهاجرت شاعران عقیده مذهبی شاهان صفویه، عدم توجه به شعر و شعرای بزمی و علاقه و اهتمام دربار گورکانی به ادبیات و شعر فارسی می باشد (Mohammadian & Aghili, 2023). شایان ذکر است شاعران در این دوره برای سرودن اشعار تخیلی رو به مصرف مواد مخدر از جمله تریاک آوردند. شاید دلیل دیگر رواج اعتیاد در بین شاعران، منع شراب بوده است که شاهان صفویه برای دیگران حرام اعلام کردند و خود در خفا می نوشیدند (Qazvini, 1987).

نکته دیگری درباره دوران صفویه که بیان آن خالی از لطف نیست نقش زنان و نحوه زندگی آنان است. در منابع متعددی درباره همجنس گرایی و رواج آن در عصر صفویان سخن به میان آمده است حال آنکه بانوان این سرزمین محدودیت های زیادی داشته اند. به گفته رافائل دومان در سفری که به ایران داشته، زنان به دو دسته تقسیم می شدند، سرمایه داران و کم برخوردار. که در دو حالت با پوشش کامل از

خانه بیرون می‌آمدند و هیچ گونه ارتباطی میان آن‌ها و مردان در خارج از خانه صورت نمی‌گرفت. آنان حتی درخانه نیز درقسمت اندرونی زندگی می‌کردند و فقط با محارم درارتباط بودند. البته زنان در دربار قدرت داشتند و شفاعت گناه کاران نزد شاه توسط آن‌ها صورت می‌گرفت. موقعیت فرهنگی و اجتماعی شهر کاشان و فضای مذهبی که برآن حاکم بوده باعث گرایش شاعران به سمت شعر آیینی گردیده. شعر آیینی متأثر از آموزه‌های دینی، حکمی، اخلاقی و ارزشی است که دستخوش انحرافات و اندیشه‌های باطل گردیده است (Shajari & Arabshahi, 2019). کاشان از نخستین مراکز تمدن بشری بوده که از نظر موقعیت جغرافیایی بر سر راه‌های اصلی تجاری و ارتباطی قرار داشته و به دلیل وجود گذرگاه‌ها و آب انبارها از رونق بالایی برخوردار بوده است (Jihani et al., 2020). کاشان در دوران صفویان تحت تأثیر مستقیم تحولات سیاسی قرار گرفته و شاعران و بزرگان این شهر در سایه این دگرگونی‌ها به خلق آثار خود پرداخته‌اند (Zargari et al., 2021). کاشان قبل از به رسمیت شناخته شدن تشیع توسط سلاطین صفوی، مردمانی شیعه مذهب داشت که در انتظار فرج بوده‌اند و آنان را شیعه غالی امامی می‌خواندند که بیشتر حکیم وضع و لطیف طبع بوده‌اند (Qazvini, 1987; Mostofi, 1957). محتشم از جمله شاعرانی بود که بیشترین پیوند فکری و فرهنگی را با دربار صفویان داشت و پادشاهانی از شاهان صفوی دریافت کرده بود (Zarrinkoub, 1990) و شاید یکی از دلایل اصلی که او مانند سایر شاعران بزرگ ایران این دوره به هند مهاجرت نکرد همین امر بود هرچند همواره از علاقه‌اش نسبت به سفر هندوستان می‌گفت اما خود را با شرایط وفق داد و شاعری درباری شد که مطابق میل شاهان صفوی می‌سرود و مهاجرت نکرد (Ahmadpour & Zarouni, 2013; Dashti, 2000; Nasrabadi, 1999; Shafiei Kadkani, 2008; Toghiani, 2006).

محتشم کاشانی شاعری ماندگار در ادبیات ماست که او را به سبب قصیده‌هایش خاقانی ثانی نامیده‌اند. همچنین ترکیب بندی که در رثای سرور و سالار شهیدان امام حسین (ع) سروده است، پرآوازه‌ترین مرثیه در ادبیات فارسی شناخته شده (Beik Monshi, 1971; Yusofi, 2017, 1994). او به وسیله شگرد معناسازی و دگرگونی واژگان هم توانسته مخاطب را به خود جذب کند هم به عنوان منبع استقبال سایر شعرا به خصوص شاعران اردبیلی مانند انور اردبیلی قرار گیرد (Nasari, 2022). از آنجایی که هر شاعر جزئی از جامعه خودش است پس تحت تأثیر اعمال و گفتار و رفتار مردم عادی نیز قرار می‌گیرد، در نتیجه با مطالعه آثار شاعران می‌توان به سبک زندگی و شخصیت مردم عادی جامعه نیز پی برد (Kuchaki Alikalaei et al., 2023).

ویژگی‌های شخصیت محتشم از خلال اشعارش

برونگرایی

براساس فرضیه‌های روانکاوای اشخاص ویژگی‌های شخصیتی خود را در آثار گوناگون مانند نقاشی، رمان و شعر به نمایش می‌گذارند (Hassanzadeh, 2005). حال در دوره‌ای که صفویان این نمایش شخصیت‌ها را دچار دگرگونی ساخته است شاعران به دو دسته متفاوت تقسیم شده‌اند گروهی از ایران مهاجرت کردند و با مدیحه سرایی در دربار گورکانی ثروتی انبوه بهم زدند مانند کلیم کاشانی و گروهی که در ایران ماندند و مطابق سلیقه شاهان صفوی شعر سرودند مانند محتشم کاشانی (Modares Zadeh, 2018).

جدول ۲

شاعران در عصر صفوی:

در ایران ماندند (سبک اصفهانی)	به هند مهاجرت کردند (سبک هندی)
۱-قهوه‌خانه‌ای: مردم عادی و کم سواد	شغل آن‌ها شاعری بود و مطابق سنت‌های قدیم ایرانی و به زبان فارسی شعر می‌سرودند.
کسانی که زبان‌شان فارسی نبود	
۲-صاحبان مقام‌های دولتی	

فراوانی تشبیه های حسی به حسی نشان دهنده برونگرایی شاعر است (Rezadoost et al., 2019)؛ مانند:

چون از چمن نخل جوان برد به زحمت باغبان...

چون تاک ازین پس یک به یک رگ های جانت می برم... (غزل ۳۹، رساله جلالیه)

افراد برونگرا همواره به دنبال راهی برای حضور در اجتماع هستند و دوست دارند با دیگران هم صحبت شوند. محتشم کاشانی کسی بود که در بحبوحه نمایش شیعه زدگی صفویان به جای نشستن در کنج عزلت، با دربار در ارتباط بود و به آنجا رفت و آمد می کرد. محتشم بارها و بارها در اشعار خود اذعان داشته مورد حمله حسودان واقع شده و این خود نشان دهنده حضور او در اجتماع است. مثل:

این وصل بی بها را من می دهم به هجران / یاران کسی که دارد بر محتشم حسد کیست (رساله جلالیه، شماره ۷)

زنند دست به دست از حسد تمام جهان / اگر زمانه به دستم دهد زمام نشاط (غزلیات، شماره ۳۵۳)

بر من جفاست ورنه سلیمان عهد را / در انجمن نصیحت موری چه حاجت است (غزلیات، شماره ۶۴)

همچنین در غزلیات خود به توصیف مجالسی که در آن شرکت داشته پرداخته است. مثل:

بهر جمعی که باشد چون من آیم او رود بیرون / که ترسد محرمی در بند صلح انگیختن باشد (شماره ۱۹۹)

محتشم محفل ما امشب از آن غیرت حور / من بر آنم که به از خلد برین خواهد بود (شماره ۲۳۸)

سروی از یزد گذر کرد به کاشانه ما / که ازو چون ارم آراسته شد خانه ما (شماره ۳۶)

چون مرد میدان را زنند از بهر جانبازی صلا / سر بر کف و کف بر دهان آیم من شیدا برون (ش ۴۹۳)

محتشم در اشعار خود زیاد از واژه "من" استفاده کرده و در بسیاری از موارد خواسته تا خود را از سرزنش ها و به گفته خودش تهمت هایی که به او وارد شده مبرا دارد. واضح امر است که این اتهام ها به شخصی منزوی زده نمی شود. مانند:

دامن گل در چمن بلبل چو آلاید به اشک / از من و از پاکی دامان من یاد آورید (ترکیب بند ۴)

دارم ز پاک دامنی اندر محیط وصل / حال کسی که سوخته باشد ز هجر پاک (رساله جلالیه، ش ۳۰)

پیش از آن کز آب و خاک آدم آلاینده ست / عشق پاک او به خاک محتشم آمیختند (غزل ۲۱۴)

تهمت کش وصالم و در گرد کوی تو / جز گرد کوچه بهر من کوچه گرد نیست (غزل ۱۰۸)

باتوجه به توضیحات فوق و شغل خانوادگی محتشم کاشانی که به کار تجارت پارچه مشغول بوده اند و از شروط موفقیت در این حرفه برخورد کلامی مناسب و گشاده رویی است نمی توان فردی منزوی و گوشه گیر باشی و درعین حال از روابط اجتماعی بالایی هم برخوردار باشی. محتشم در زمان حیاتش از شهرت زیادی داشت و هیچ زمانی از تلاش و کوشش دست بردار نبود. همین ویژگی های او صفت برونگرایی اش را بر ما مستدل می کند.

حسی:

در شعر دوره صفویان گویی شاعر در طبیعت نیست بلکه طبیعت در شاعر است. (زرین کوب: ۴۴۴)

دیدن:

آن گران تمکین که من دیدم (غزلیات از رساله جلالیه شماره ۳)

به غیر عهد نهان نیستی از او دیدم (همان شماره ۲۷)

گرچه دیدم بر عذار عصمت خال گناه (همان شماره ۵۴)
 به میزان نظر طور بتان را جمله سنجیدم / ندیدم یک کران تمکین بت سنجیده من کو (همان، شماره ۵۳)
 کم نگه کردم که رویت را ندیدم سوی غیر / غیرتم بنگر که دیگر می‌کنم سویت نگاه (هماه، شماره ۵۴)
 محتشم هرچند گردیدم ندیدم مثل تو (غزل ۳۷۷)
 که زلفش را ندیدم هرگز این مقدار آشفته (غزل ۵۳۸)
 به این صورت ندیدم وضع مجلس محتشم مجلس (غزل ۵۳۸)
 محتشم در غیرت این سستی که من دیدم ز تو (غزل ۲۸)
 دیشبش در خواب دیدم با رخ چون آفتاب (غزل ۴۱)
 دیدمش در خواب کاتش می‌زند بر خانه‌ام (غزل ۳۰۹)
 سیه در آینه بخت خویش دیدم و رفتم (غزل ۳۹۷)
 باز خود را هدف تیر ملامت دیدم (غزل ۴۰۹)
 ماتی خود ز تو در بازی اول دیدم (غزل ۴۱۲)
 روضه دیدم چو جنت جنت از وی برده فیض / چشمه دیدم چه کوثر کوثر از وی جسته کام (قصیده ۴۹)

شنیدن:

شنیدم آمده صبر از پی تسلی‌ات‌ای دل (غزل ۱۷۱)
 دهد به سامعه در کی که فرق یابد اگر / برآید از قدم آشنا و غیر صدا (قصیده ۲)
 بر فلک بهر تو بادا کوس دولت پر صدا (قصیده ۴۶)
 بیتی شنو ز محتشم‌ای بت که بهتر است (غزل ۴۲)
 محتشم بشنو و در عذر جفاها مشنو / سخن او که یک افسانه و صد افسون است (غزل ۵۹)
 وگر خود از سر رغبت شود حدیث شنو / چنان که شرط بلاغ است آن چنان شنو (غزل ۴۶۲)
 بیتی شنو ز محتشم‌ای بت که بهتر است / یک بیت عاشقانه ز بیتی پر از کتاب (قصیده ۴)
 مرا به گوش رساندی از جفا حرفی (ترکیب بند، شماره ۳)
 از زبان حال آن معصومه می‌آمد به گوش (ترکیب بند، شماره ۴)
 سر ازل ز پیر مغان گوش کن که آن (غزل ۶۱)
 کان پری را چشم بر در گوش بر داد من است (غزل ۸۹)
 ای محتشم فغان که نیامد به گوش یار / آوازه‌ای که از سخت رفته رفته رفت (غزل ۱۳۵)
 هست در گوش من امشب سخنان تو صریح (غزل ۲۷۶)

بویایی:

دهد به شامه آگاهی که گم نشود/ نسیم غنچه و گل بی‌تفاوتی ز صبا (قصیده ۲)
 در مشام جان خیال عطر نرگس پخته عشق (قصیده ۴۲)
 دایه را از غیرت عفت نمی‌زند بر مشام (ترکیب بند ۴)

بوی نیاز خورده دگر بر مشام ناز (غزل ۳۰۷)
در خزان زد به مشام دل من بوی بهار (قصیده ۳۶)
محتشم را خورد اگر بوی عطایی بر مشام (قصیده ۵۱)
ز عطریستان آن گیسوی عنبریار می آید (غزل ۲۶۵)
بوی آن گل ها که بودش بوستان در بوستان (ترکیب بند، ش ۴)
آنجا که بوی پیرهن رفت رفته رفت (غزل ۱۳۵)
که باد می وزد و بوی آشنا دارد (غزل ۱۷۳)
ز دود آن همه بوی کباب برخیزد (غزل ۱۹۲)

چشایی:

دهد به ذائقه لذت شناسی که کند / ز هم دو میوه یک شاخ را به طعم جدا (قصیده ۲)
که بی وجود تو تلخ است زندگانی من (ترکیب بند ۳)
کز شراب مرگ شد تلخ آن لب چون انگبین (ترکیب بند ۴)
به مرگ تلخ شود کام ناصحی که چنین / شراب صحبت ما تلخ در مذاق تو کرد (غزل ۱۸۴)
می شوم از تو به این تلخ زبانی قانع (غزل ۳۶۱)

لامسه:

دهد به لامسه حسی که در تحرک نبض / کند میان صبیح و سقیم تفرقه ها (قصیده ۲)
نرم است چو موم و سخت است چو سنگ (غزل ۳۸۱)
نرم کاگل سخت سم مالیده مو برچیده ناف (قصیده ۶۹)
که سنگ از گرمی آن می شود نرم (مثنوی، شماره ۸)
گر اشک تو گرم است و گر آه تو سرد است (غزل ۶۰)
که داشتم از سردرد تا سحر فریاد (قصیده ۱۵)
لبش خشک و کفش خالی و آهش سرد و چشمش تر (قصیده ۳۱)
این خشک لب فتاده دور از لب فرات (ترکیب بند ۱)

همانطور که در مثال ها بیان شد محتشم از حواس پنج گانه برای بیان احساسات و افکار خود استفاده کرده است و توصیفات او براساس حواس پنج گانه است. ناگفته نماند بسیاری از شاعران سبک خراسانی و اصفهانی اشعار خود را بر این اساس می سروده اند.

احساسی:

عشق مجازی در سبک خراسانی رواج بیشتری داشته و عشق حقیقی از سبک عراقی به بعد مورد توجه شاعران قرار گرفت. در سبک اصفهانی و مکتب وقوع که محتشم کاشانی در دوره آن قرار داشته است، معشوق زمینی را راهی برای رسیدن به معشوق آسمانی می دانستند و عشق بیان تازه ای برای مضمون سازی بوده اما همچنان اساس هستی و اساس انسان شناخته می شده (Askarian-Chajan et al., 2022). درواقع معشوق در عصر صفویان غلامی جوان و زیبا بوده که یادر جنگ به اسارت گرفته می شده یا او را پیشکش می کرده اند. وظیفه این غلامان یا

حاجب در دربار بودند و در جشن‌ها نقش ساقی را ایفا می‌کردند یا نگهبان و پیش خدمت خانه‌ها بودند. مانند شاطر جلال معشوق محتشم که در وصف او رساله‌ای مفصل سروده است.

عاطفه و احساس در اشعار محتشم نشان دهنده من شخصی اوست که شاخصه اصلی احساسی بودن در نظریه مایرز است. محتشم اصول مهرورزی وقوعیان را به درستی به کار برده و حالتها و رفتارهای یک عاشق وقوعی در اشعارش نمایان است (Basiri & Hosseini, 2021). هرچند محتشم سعی داشته تا خود را از زخم زبان‌های دیگران در امان نگه دارد اما بسیاری از داستان‌های عاشقانه‌ای که درباره شاطر جلال سرود این ظن را در خواننده ایجاد می‌کند که حرف و حدیث‌ها در مورد عشق محتشم به نوجوان مذکر خیلی هم بی‌ربط نبوده

به مهر غیر در اخلاص من خلل کردی / ببین کرا به که در دوستی بدل کردی

چه اعتماد توان کرد بر توای غافل / که اعتماد بر آن مایه حیل کردی (رساله جلالیه، غزل ۶۰)

عشق از تنزل حسن گردد به خاک یکسان / نام و نشان عاشق زین خاکدان برافتد (رساله جلالیه، غزل ۱۱)

من ز تقصیر تو رسوای دو عالم نشدم / شهره عشق تو رسواتر ازین می‌باید (رساله جلالیه، غزل ۲۰)

چند مطلع از غزل‌های عاشقانه محتشم که عنصر احساس در آن موج می‌زند:

شب که ز گریه می‌کنم دجله کنار خویش را / می‌افکنم به بحر خون جسم نزار خویش را (شماره ۱۷)

کسی ز روی چنان منع چون کند ما را / خدا برای چه داده است چشم بینا را (شماره ۶)

هرزه نقاب رخ مکن طره نیم تاب را / زاغ چسان نهان کند بیضه آفتاب را (شماره ۱۱)

همانطور که دیده می‌شود اشعار محتشم برپایه عواطف و احساسات است و همواره عنصر احساس بر منطق غلبه دارد. البته می‌توان این صفت را وجه اشتراکی میان تمامی شاعران دانست زیرا اگر کسی عواطف و احساسات بر او غلبه نداشته باشد بدون شک توانایی سرودن شعری را نیز ندارد.

ادراکی و منعطف:

در انعطاف‌پذیری شخصیت محتشم همین سخن بس که به پیامی از شاه طهماسب مسیر زندگی او متحول شد و از شاعری مدیحه سرا به مرثیه گوی اهل بیت مبدل گشت. شاعری که پیش از این به شاهدبازی متهم بود و رساله جلالیه می‌سرود اکنون در صدر شعرای مذهبی قرار دارد.

شاهدبازی اصطلاحی است که محقانی مانند شمیسا (۱۳۸۱) در توصیف نوع خاصی از شعر به کار برده‌اند. از قرن شش به بعد اصطلاح شاهد تحت تأثیر تصوف در غزل فارسی رواج پیدا کرد که بیشتر نشان دهنده عشق مجازی و جسمانی به نوجوانان مذکر زیبارو بوده است (Shamisa, 2002). این نوجوانان و زنان روسپی در دوران صفویه به صورت رسمی و در مکان‌های خاص به نام امردخانه حضور فعال داشتند و حتی به دولت مالیات هم پرداخت می‌کردند (Kazemi, 2010; Yusofi, 1994, 2017)؛ عوامل مختلفی برای شاهدبازی وجود دارد مثل "محدودیت حضور زنان در جامعه سنتی ایران"، "بدبینی ایرانیان را به زن" (Dehghani, 2008)، "ورود اقوام ترک مانند غزنویان و سلجوقیان به ایران" (Shamisa, 2002) و تفکر هوموسوسیال در جامعه ایرانی که باعث رواج عشق به مذکر بوده است (Rezaei Ardani et al., 2023). جامعه هوموسوسیال یعنی جامعه‌ای که یک ساختار واحد جنسیتی بر تمام اجزایش غلبه دارد و آن را یکدست و همگن ساخته است (Bertens, 2005) و امروزه تحت عنوان همجنس‌گرایی به سوی عادی‌سازی پیش می‌رود و حتی در سرفصل‌های حقوق بشر از آن یاد می‌کنند (Souzanchi, 2021).

اشعار عاشقانه محتشم:

مهر من گشته یکی صد ز خطش / اثر مهر و گیاهش نگرید (رساله جلالیه، ش ۲۱)
سرو کی گیرد به گلشن جای سروی کش بود / پیرهن گل سرسمن رخ نسترن خط مشکناپ (غزل، ش ۴۴)
با خط آن سلطان خوبان را جمالی دیگر است / بسته هر موی او صاحب کمالی دیگر است (همان، ش ۷۱)
خط ز رخت سرکشید سرکشی ای گل بس است / وقت نوازش رسید ناز و تغافل بس است (همان، ش ۷۳)
نهال گلشن دل نخل نورسیده اوست / بهار عالم جان خط نودمیده اوست (همان، ش ۹۱)
اشعار آئینی محتشم:

به یک اشاره ز انگشت آفتاب رسل / محمد عربی شاه یشرب و بطحا
شکاف در قمر افکن به آسمان بلند / به دهر غلغله افکن ز بانگ و اعجا (قصیده ۱)
منم فدای آل علی و مدعیم / به این که دشمن من گشته خصم ایشان است (قصیده ۱۰)
حجت الله علی الخلق علی متعال / که در آئینه شک شد به خدایی مدرک (قصیده ۴۳)
عزای سبط خیرالمرسلین است / عزای شاه مظلومان حسین است (مثنوی، شماره ۳)
دمی که حشر غریبان کنند روزی تو / شفاعت علی موسی رضا بادا (ترکیب بند ۳)

نتیجه گیری

مجموع شواهد و اطلاعاتی که از بررسی دیوان محتشم کاشانی به دست آمد، مارا به این نظر رهنمون ساخت که او شخصیتی برونگرا، حسی، احساسی و منعطف داشته است. این چهار اصل در کنار هم تیپ شخصیتی ESFP را می سازد که در نظریه تیپ شناسی شخصیت مایرز به "سرگرم کننده" معروف است. افرادی با تیپ شخصیتی سرگرم کننده بسیار خوش مشرب هستند و در میان جمع مرکز توجه قرار دارند. آن ها در زمان حال زندگی می کنند و از تجارب جدید در زندگی لذت می برند. این افراد به خوبی احساسات دیگران را درک می کنند و می دانند که چگونه نسبت به آن ها واکنش نشان دهند. نظر دیگران درمورد آنان، اشخاصی دارای صفات خونگرم و همدل است. لذا، با بررسی اشعار محتشم این گونه نتیجه گرفتیم که تیپ شخصیتی او سرگرم کننده است. یعنی برونگرا، حسی، احساسی و منعطف.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Afzali, R., Javanmard, S., & Fallah Nejad, A. (2024). Evolution of Shiite Political Jurisprudence from the Safavid Era to the Islamic Republic of Iran. *Contemporary Political Studies*. <https://doi.org/10.30465/cps.2024.47675.3328>
- Ahmadpour, M. A., & Zarouni, G. (2013). Examination of the Safavid Government's Role in Changing the Poetic Trends of the 10th Century.
- Ashkani, G., Parvin, E., & Mokhtar. (2023). A Psychological Critique of the Poems of Zhaleh Qa'em Maqami Based on Lacanian Psychoanalytic Approach Emphasizing the Creator of Artistic Work. *Islamic Art Studies*, 20(49), 7-35. https://www.sysislamicartjournal.ir/article_152756.html?lang=en
- Askarian-Chajan, H., Shadmanam, Sabzalipour, Jahandoust, Ahadzadeh, & Arian. (2022). A Comparative Study of the Concept of the Other in Mohtasham Kashani's Twelve-verse Elegy. *Quarterly Journal of Comparative Literature and Literary Studies*, 16(4), 43-65.
- Bagheri-Sharif, A., Sharif, K., & Akhgari. (2018). Study of Methods for Creating Believable Characters in Radio Dramas. *Visual and Audio Media*, 28(12), 1-26. https://javm.iribu.ac.ir/article_83876.html?lang=en
- Basiri, M. S., & Hosseini, S. (2021). Stylistic Innovations in the Occurrence School's Poetry. *Literary Techniques*, 13(4), 141-166. https://liar.ui.ac.ir/article_26867.html?lang=en
- Beik Monshi, E. (1971). *Alam Ara-ye Abbasi*. Amir Kabir.
- Bertens, H. (2005). *Basics of Literary Theory*. Mahi. https://books.google.com/books/about/Literary_Theory_The_Basics.html?id=ichEAQAAQBAJ
- Bielksr, R. (2019). *Jung's Thought*. Morvarid Publishing.
- Cohen, Y., Ornoy, H., & Karen, B. (2013). MBTI personality types of project managers and their success: A field survey. *Project Management Journal*, 44(3), 78-87. <https://doi.org/10.1002/pmj.21338>
- Danesh Nari, F. e., & Heshmati, N. M. (2023). Transnational Organized Crimes During the COVID-19 Period: With an Emphasis on Europol Documents. *International Police Studies*, 14. <https://profdoc.um.ac.ir/paper-abstract-1094665.html>
- Dashti, M. (2000). The Rise and Fall of Poetry in the Safavid Era. *Text Research Literary Journal*(13), 101-107. https://journals.atu.ac.ir/article_6639.html?lang=en
- Dehghani, M. (2008). *The Temptation of Love*. Javaneh Roshd.
- Ghasemi, M., & Abbaszadeh, M. (2020). A Phenomenological Analysis of Weight Loss Experience among Women in Naghadeh City. *Strategic Research on Social Problems in Iran*, 9(3), 103-128. https://ssoss.ui.ac.ir/article_25157.html?lang=en
- Harrington, R., & Loffredo, D. A. (2010). MBTI personality type and other factors that relate to preference for online versus face-to-face instruction. *The Internet and Higher Education Journal*, 13(1-2), 89-95. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2009.11.006>
- Hassanzadeh, M. (2005). Content Analysis of the Poems of Hafez and Saadi Based on Personality Types. *Curriculum Planning Research*, 5(2), 113-128. <http://ensani.ir/fa/article/25271/%D8%AA%D8%AD%D9%84%DB%8C%D9%84-%D9%85%D8%AD%D8%AA%D9%88%D8%A7%DB%8C-%D8%A7%D8%B4%D8%B9%D8%A7%D8%B1-%D8%AD%D8%A7%D9%81%D8%B8-%D9%88-%D8%B3%D8%B9%D8%AF%DB%8C-%D8%A8%D8%B1-%D8%A7%D8%B3%D8%A7%D8%B3-%D8%AA%DB%8C%D9%BE-%D8%B4%D8%AE%D8%B5%DB%8C%D8%AA%DB%8C-%D8%AF%D8%B1%D9%88%D9%86%DA%AF%D8%B1%D8%A7%DB%8C%DB%8C-%D8%A8%D8%B1%D9%88%D9%86%DA%AF%D8%B1%D8%A7%DB%8C%DB%8C>
- Jadidi, S. (2023). Examination of Mohtasham Kashani's Ashura Elegy with Emphasis on Influence from Predecessors. *Research Journal of Ahl al-Bayt Teachings*, 2(3), 13-35. https://journals.iau.ir/article_704323.html?lang=en
- Jafariyan, R. (1999). *History of Shi'ism in Iran*. Ansariyan.
- Jafariyan, R. (2010). *Safavid in Religion, Culture, and Politics* (Vol. 1-2). Research Institute for Islamic Culture and Thought.
- Jafrani, S., & Zehra, N. (2017). Assessment of personality type and medical specialty choice among medical students from Karachi; using Myers-Briggs Type Indicator (MBTI) tool. *Journal of Pakistan Medical Association*, 67(4), 520-526. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28420908/>

- Jihani, M. N. A. M., Owisi, H., Ziloochiyan, & Azin. (2020). A Study of the Panjeh-Shah District Center in Kashan, Focusing on the Role of the Shrine and Surrounding Architectural and Urban Elements. *Kashan Studies*, 13(1), 3-38. https://sh-kashan.kashanu.ac.ir/article_111007.html?lang=en
- Kazemi, M. (2010). Examination of the Causes of Prostitution Expansion During the Safavid Period. *Tariya Ravaei*(1), 60-96. <https://www.noormags.ir/view/en/articlepage/1136395/%D8%A8%D8%B1%D8%B3%DB%8C-%D8%B9%D9%84%D9%84-%D9%88-%D9%BE%DB%8C%D8%A7%D9%85%D8%AF%D9%87%D8%A7%DB%8C-%DA%AF%D8%B3%D8%AA%D8%B1%D8%B4-%D9%81%D8%AD%D8%B4%D8%A7-%D8%AF%D8%B1-%D8%AF%D9%88%D8%B1%D9%87-%DB%8C-%D8%B5%D9%81%D9%88%DB%8C>
- Khezli, M., & Goodarzi, L. (2014). Psychological Critique of the Poems of Amr ibn Kulthum and Antara ibn Shaddad. *Lisan Mobin*, 17(6), 61-88. <https://www.magiran.com/paper/1371601/a-psychological-criticism-of-the-poetry-of-amr-bin-kulthum-and-antarab-bin-shaddad?lang=en>
- Khosravi, & Abdolhosseini. (2023). Personality Profiling on Social Networks Using Topic Modeling of User Comments. *Soft Computing*. https://scj.kashanu.ac.ir/article_113691.html?lang=en
- Kuchaki Alikalaei, S., Seyed, K., Ahmadi, J., & Borzoei. (2023). Examination of Folk Culture in the Risalah Jalaliya by Mohtasham Kashani. *Persian Language and Literature Quarterly*, 15(56), 192-218. <https://sanad.iau.ir/en/Journal/farsij/Article/926256/FullText>
- Modares Zadeh, A. (2018). *From Sistan to Tehran*.
- Mohammadian, H., & Aghili. (2023). Reasons and Impacts of the Migration of Persian Poets to the Mughal Court in India During the Safavid Period. *Subcontinent Studies*. https://jsr.usb.ac.ir/article_7927.html?lang=en
- Molaei, T. (2023). Is the Formation of the Safavid Government the Beginning of Modern or Contemporary History of Iran? *Iran's Scientific and Research History Journal*. https://irhj.sbu.ac.ir/article_103250.html?lang=en
- Mostofi, H. (1957). *Nozhat ol-Qolub*. Tahouri.
- Naseri, N. (2022). Analysis of Discourse Polarization in Mohtasham Kashani's Composition Based on Van Dijk's Theory. *Linguistics and Dialects of Khorasan*, 15(2). https://jlkd.um.ac.ir/article_42690.html?lang=en
- Nasrabadi, M. M. T. (1999). *Tazkerah Nasrabadi*. Bi Na.
- Nolen-Hoeksema, S. (2022). *Psychopathology*. Arjmand.
- Qazvini, Z. i. M. (1987). *آثار العباد و اخبار العباد (Monuments and History of Nations)*. Andisheh Javan.
- Ragozzino, R. L., & Kelly, W. E. (2011). Typing the worrier: relationship between worry and Jung's personality types. *Educations*, 131(4), 791-797. https://www.psyjob.it/wp-content/uploads/2023/06/worry_jung.pdf
- Rezadoost, O. A., Shahin, & Mahouzi. (2019). Analysis of the Territory of Similes and Metaphors in the Poems of Fereydoon Tavalalli. *Literary Techniques*, 11(4), 143-158. https://liar.ui.ac.ir/article_24880.html
- Rezaei Ardani, F., Hafez, A., & Sadeghi. (2023). A Formal Analysis of Mohtasham Kashani's Twelve-verse Composition in the Context of Defamiliarization. *Literary Techniques*, 15(4). https://liar.ui.ac.ir/article_27788.html?lang=en
- Sadeghi, S., Mohammadi Raygani, A., Mostafapour, J., & Hedieh. (2023). Comparative Reading of Sabahi Bidgoli's "Elegy for Imam Hussein (AS)" with Mohtasham Kashani's Composition Based on Semantic Deviation. *Imamia Research Journal*, 9(17), 121-151. https://imamiya.urd.ac.ir/article_176495.html?lang=en
- Safa, Z. (2005). *History of Persian Literature* (Vol. 4). Ferdows.
- Schultz, V. P., & Schultz, S. A. (2021). *Theories of Personality*. Negareh. https://books.google.com/books/about/Theories_of_Personality.html?id=dXccCgAAQBAJ
- Shafiei Kadkani, M. (2008). *Persian Literature from Jami to Our Time*. Ney.
- Shajari, & Arabshahi, K. (2019). Content Analysis and Critique of the Religious Poetry of Poets from Kashan. *Kashan Studies*, 23(12), 85-112. https://sh-kashan.kashanu.ac.ir/article_110999.html?lang=en
- Shakouri, & Haji, A. (2023). Identifying the Personality Type of Imam Ali (AS) Based on Nahj al-Balagha Using the MBTI Model. *Biannual Journal of Qayyum's Book*, 13(28), 323-345. https://kq.meybod.ac.ir/article_3138.html?lang=en
- Shamisa, S. (2002). *Homoeroticism in Persian Literature*. Ferdows.
- Soleimani, R., & Mohammadi. (2021). The Status and Role of the Kojaji Family in the Administrative System of the Safavid Era (910-1092 AH). *Islamic History Research Center, Quarterly Journal of Islamic History Studies*, 13(51), 39-64. <https://journal.pte.ac.ir/article-1-865-en.html>
- Souzanchi. (2021). Homosexuality: Disorder or Natural Phenomenon. *Cultural-Social Knowledge*, 46(12), 59-74. <http://paj.iri.dte.ir/15878-2/>
- Teiger, P. D., & Baron, B. (2009). *The Art of Understanding People*. Hermes.
- Toghiani, E.-h. (2006). *Shi'ite Thought in Poetry During the Safavid Period*. University of Isfahan.
- Vaezi, B., Mirani, A., Goudarzi, & Salman. (2023). Function of Transitivity Structure in Personality Typing Analysis in the Novel Tarlan. *Exploration Journal of Persian Language and Literature*. <https://www.magiran.com/paper/2706457/application-of-transitive-structures-in-the-analysis-of-the-personality-type-of-the-characters-in-the-novel-tarlan?lang=en>
- Yusofi, G. (1994). *Farrokhi Sistani*. Elmi.
- Yusofi, G. (2017). *The Bright Fountain*. Elmi va Farhangi.

- Zargari, R., Lolouei, K., Mahmoudabadi, & Seyed Ali, A. (2021). Comparing the Approaches and Positions of Mohtasham Kashani and Faiz Kashani Regarding the Safavid Government. *Shi'a Studies*, 21(8), 138-158. https://shia.urd.ac.ir/article_138509.html?lang=en
- Zarrinkoub, A. (1990). *From the Literary Past of Iran*. Sokhan.

